

EGE ADALARI MESELESİ, 1911-1914

Gürhan Yellice

Bu kitabın yayın hakkı SİYASAL KİTABEVİ'ne aittir. Yayınevinin ve yayıncısının yazılı izni alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

Ege Adaları Meselesi, 1911-1914

Yazar: Gürhan Yellice

Editör: Ertan Akkaş

Kapak: Gamze Uçak

Sayfa Düzeni: Buse Dilara Dirim

Kapak Görseli: "Türk-Yunan Yakınlaşması", *Skrip*, 21 Temmuz 1912.

©Siyasal Kitabevi Tüm Hakları Saklıdır.

1. Baskı: Libra Yayınevi, 2018

2. Baskı: 2022 Eylül, Siyasal Kitabevi, Ankara

ISBN No: 978-625-7424-60-8

Siyasal Kitabevi-Ünal Sevindik

Yayıncı Sertifika No: 14016

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay-Ankara

Tel: 0(312) 419 97 81 pbx

Faks: 0(312) 419 16 11

Baskı:

Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.

Sertifika No: 47865

İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48

Tel: 0(312) 341 36 67

Dağıtım:

Siyasal Kitabevi

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1

Kızılay/Ankara

Tel: 0(312) 419 97 81 pbx

Faks: 0(312) 419 16 11

e-posta: info@siyasalkitap.com

<http://www.siyasalkitap.com>

EGE ADALARI MESELESİ, 1911-1914
ve
Türk-Yunan İlişkilerine Etkisi

İÇİNDEKİLER

DRAMATİS PERSONAE	7
ÖNSÖZ	13
GİRİŞ	17
BÖLÜM I	
İTALYA'NIN GÜNEYDOĞU EGE ADALARI'NI (ONİKİ ADA'YI) İŞGALİ	27
1. Trablusgarp Savaşı ve Oniki Ada'nın İşgali'ne Giden Yol.....	29
2. İtalya'nın Ege'deki İşgallerini Genişletme Arayışı, Büyük Güçler ve Osmanlı Devleti	66
3. Yunanistan'ın Oniki Ada'nın İşgali Karşısında İzlediği Yol	104
BÖLÜM II	
YUNANİSTAN'IN KUZEYDOĞU EGE ADALARINI İŞGALİ	135
1. Birinci Balkan Savaşı ve Kuzeydoğu Ege Adaları'nın İşgali	135
2. Balkan Savaşları Sonrası Osmanlı-Yunan Uzlaşma Arayışı ve Atina Antlaşması	163
3. Grey-Venizelos Uzlaşması ve İngiltere'nin 12 Aralık Notası	182
4. Osmanlı Devleti ve Yunanistan'ın Büyük Güçlerin Kararını Etkileme Girişimleri	213
BÖLÜM III	
BÜYÜK GÜÇLERİN KARARI VE OSMANLI-YUNAN İLİŞKİLERİNE ETKİSİ	255
1. Osmanlı Devleti'nin Büyük Güçlerin Kararına Tepkisi.....	255
2. Yunanistan'ın Büyük Güçlerin Kararına Tepkisi.....	270
3. Romanya-Almanya Arabuluculuğunda Osmanlı-Yunan Görüşmeleri	298
4. Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'ne Savaş Açma Girişimleri.....	313
BÖLÜM IV	
OSMANLI-YUNAN İTTİFAK ARAYIŞI VE ÇÖZÜMSÜZ KALAN ADALAR MESELESİ	361
1. Dillon Arabuluculuğunda Osmanlı-Yunan Görüşmeleri	361
2. Birinci Dünya Savaşı'nın Başlaması, Osmanlı Devleti ve Yunanistan	407
3. Bükreş Görüşmeleri ve Çözümsüz Kalan Adalar Meselesi.....	434
SONUÇ	463
KAYNAKÇA	475
DİZİN.....	499
ÖZGEÇMİŞ.....	507

Dramatis Personae

Almanya

- Bassewitz, Rudolf von. Atina Büyükelçiliğinde Maslahatgüzar, 1912-1916.
Bethmann Hollweg, Theobald von. Şansölye, 1909-1917.
Flotow, Hans von. İtalya Büyükelçisi, 1913-1915.
Jagow, Gottlieb von. İtalya Büyükelçisi, 1909-1912; Dışişleri Bakanı, 1913-1916.
Lichnowsky, Karl Max Fürst von. İngiltere Büyükelçisi, 1912-1914.
Marschall von Bieberstein, Adolf. Osmanlı Büyükelçisi, 1897-1912; İngiltere Büyükelçisi, 1912-1912.
Pourtalés, Friedrich von. Rusya Büyükelçisi, 1907-1914.
Schoen, Wilhelm Eduard Freiherr von. Fransa Büyükelçisi, 1910-1914.
Tschirschky, Heinrich Leonhard von, Avusturya Büyükelçisi, 1907-1916.
Waldthausen, Julius von. Romanya Büyükelçisi, 1912-1914.
Wangenheim, Hans von. Yunanistan Büyükelçisi, 1909-1912; Osmanlı Büyükelçisi, 1912-1915.
II. Wilhem. Kayser, 1888-1918.
Zimmermann, Arthur. Dışişleri Bakanı Yardımcısı, 1911-1916.
Quadt, Albert von, Yunanistan Büyükelçisi, 1912-1914.

Amerika Birleşik Devletleri

- Wilson, Woodrow. Başkan, 1913-1921.
Morgenthau, Henry. Osmanlı Büyükelçisi, 1913-1916.
Williams, George Fred. Yunanistan Büyükelçisi, 1913-1914.
Bryan, William Jennings. Dışişleri Bakanı, 1913-1914.

Arnavutluk

- Avlonyalı İsmail Kemal Bey. Arnavutluk Devlet Başkanı, 1912-1914.
Wilhelm Friedrich Heinrich von Wied. Arnavutluk Prensi, 1914-1914.
Arnavut Turhan Paşa. Arnavutluk Başbakanı, 1914-1914.
Thomson, Lodewijk. Dıraç'taki Askeri Operasyonlar Direktörü, 1914.
Zografos, Georgios Christakis. Dışişleri Bakanı, 1909-1909; Geçici Kuzey Epir Hükümeti Lideri, 1914-1914.

Avusturya-Macaristan

- Berchtold, Leopold. Dışişleri Bakanı, 1912-1915.
Joseph, Franz. İmparator, 1848-1916.

Mérey, Kajetan von. İtalya Büyükelçisi, 1910-1915
Czernin, Ottokar. Romanya Büyükelçisi; 1913-1916.
Pallavicini, Johann von. Osmanlı Büyükelçisi, 1906-1918.
Szilassy, Julius von, Yunanistan Büyükelçisi, 1913-1916.
Mensdorff-Pouilly-Dietrichstein, Albert von. İngiltere Büyükelçisi, 1904-1914.

Bulgaristan

Nikola Genadiev. Dışişleri Bakanı, 1913-1913.
Ferdinand I. Kral, 1908-1918.
Toshev, Andrey Slavov. Osmanlı Büyükelçisi, 1913-1914.
Radoslavov, Vasil. Başbakan ve Dışişleri Bakanı, 1913-1918.
Geshov, Ivan Evstratiev. Başbakan, 1911-1913.
Radev, Simeon. Romanya Büyükelçisi, 1913-1916.

İngiltere

Asquith, Herbert Henry. Başbakan, 1908-1916.
Barclay, George, Romanya Büyükelçisi, 1912-1920.
Bax-Ironside, Henry. Bulgaristan Büyükelçisi, 1911-1915.
Buxton, Noel Edward. Liberal Parti Milletvekili, Balkan Savaş Yardım Komitesi Başkanı, 1912-1915.
Bertie, Francis. Fransa Büyükelçisi, 1905-1918.
Buchanan, George. Rusya Büyükelçisi, 1910-1917.
Churchill, Winston. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Birinci Lordu, 1911-1915.
Crowe, Eyre. Dışişleri Bakanı Yardımcısı, 1912-1914.
De Bunsen, Maurice. Avusturya Büyükelçisi, 1913-1914.
Dillon, Emile Joseph. İngiliz *Daily Telegraph* yazarı, Osmanlı-Yunan Görüşmelerinde Arabulucu, 1914.
Dering, Henry Neville, Roma'da Danışman ve Maslahatgüzar, 1911-1915.
Elliot, Francis Edmund Hugh. Yunanistan Büyükelçisi, 1903-1917.
Grey, Edward. Dışişleri Bakanı, 1905-1916.
Goschen, Edward. Almanya Büyükelçisi, 1908-1914.
Kerr, Mark. Yunanistan'daki İngiliz Deniz Misyonu Başkanı, 1913-1915.
Limpus, Arthur, Tuğamiral; Osmanlı Donanması'nda danışman, 1912-1914.
Lowther, Gerard. Osmanlı Büyükelçisi, 1908-1913.
Mallet, Louis, Osmanlı Büyükelçisi, 1913-1914.
Nicolson, Arthur. Dışişleri Daimi Müsteşarı, 1910-1916.
O'Beirne, Hugh James, Rusya Büyükelçiliği'nde Müsteşar-Maslahatgüzar, 1906-1915.
Rodd, Rennell. İtalya Büyükelçisi, 1908-1921.
Tufnell, Lionel Grant. British Naval Mission to Greece, 1911-1913.

İtalya

Ameglio, Giovanni. Onikiada İşgal Kuvvetleri Komutanı, 1912-1913; Sirenayka Valisi, 1913-1918.

Avarna, Giuseppe. Avusturya Büyükelçisi, 1904-1915.

Bollati, Riccardo. Almanya Büyükelçisi, 1912-1914.

Carlotti, Andrea. Yunanistan Büyükelçisi, 1911-1913; Rusya Büyükelçisi, 1913-1917.

De Bosdari, Alessandro. Yunanistan Büyükelçisi, 1912-1918.

Garroni, Marquis, Osmanlı Büyükelçisi, 1911-1915.

Giolitti, Giovanni. Başbakan, 1911-1914 (4. Başbakanlık dönemi)

Fasciotti, Carlo. Romanya Büyükelçisi, 1911-1919.

Imperiali, Guglielmo. İngiltere Büyükelçisi, 1910-1919.

Pansa, Alberto. Almanya Büyükelçisi, 1901-1912.

Tittoni, Tommaso. Fransa Büyükelçisi, 1910-1917.

Antonio Salandra. Başbakan, 1914-1916.

San Giuliano, Marquis Antonino di. İtalyan Dışişleri Bakanı, 1910-1914.

Sonnino, Sidney. Dışişleri Bakanı, 1914-1916.

Emanuele, Vittorio III. İtalya Kralı, 1900-1946.

Marquis Camillo Garroni, Osmanlı Büyükelçisi, 1912-1915.

Fransa

Doumergue, Gaston. Dışişleri Bakanı, 1913-1914.

Barrère, Camille, İtalya Büyükelçisi, 1897-1924.

Edmond Frédéric Maucorps, İstanbul'da Askeri Ataşe, 1910-1914.

Blondel, Jean Camille. Romanya Büyükelçisi, 1907-1916.

Bompard, Maurice. Osmanlı Büyükelçisi, 1909-1914.

Cambon, Jules. Almanya Büyükelçisi, 1907-1914.

Cambon, Paul. İngiltere Büyükelçisi, 1898-1920.

Deville, Gabriel. Yunanistan Büyükelçisi, 1909-1915.

Dumaine, Alfred Chilhaud, Avusturya-Macaristan Büyükelçisi, 1912-1914.

Jusserand, Jean Jules. Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçisi, 1902-1924.

Louis, Georges, Rusya Büyükelçisi, 1909-1913.

Paléologue, Maurice. Rusya Büyükelçisi, 1914-1917.

Pichon, Stephen. Dışişleri Bakanı, 1913-1913.

Poincaré, Raymond. Dışişleri Bakanı ve Başbakan, 1912-1913; Cumhurbaşkanı, 1913-1920.

Delcassé, Théophile. Donanma Bakanı, 1911-1913; Rusya Büyükelçisi, 1913-1914; Dışişleri Bakanı, 1914-1915.

Viviani, René. Başbakan, 1914-1915.

Osmanlı Devleti

- Cemal Bey. Bahriye Nazırı, 1913-1914.
Enver Paşa. Almanya Askeri Ataşesi, 1909-1913; Harbiye Nazırı, 1914-1918.
Rumbeyoğlu Fahrettin Bey, Rusya Büyükelçisi, 1914-1914.
Gabriel Noradunkyan Efendi, Dışişleri Bakanı, 1912-1913.
Galip Bey. Yunanistan Büyükelçisi, 1913-1919.
Hilmi Paşa. Avusturya Büyükelçisi, 1912-1919.
Hüseyin Nazım Paşa. Harbiye Nazırı, 1912-1913.
Fethi Bey, Bulgaristan Büyükelçisi, 1913-1917.
Rıfat Paşa. Fransa Büyükelçisi, 1911-1914.
Mahmud Muhtar Paşa. Almanya Büyükelçisi, 1913-1915.
Mavroyeni, Alexandre. Avusturya Büyükelçisi, Kasım 1911-Ekim 1912.
Mehmed Said Paşa ("Küçük"). Sadrazam, Mart 1912-Temmuz 1912.
Mustafa Asım Bey. Hariciye Nazırı, Ekim 1911-Temmuz 1912.
Nabi Bey. İtalya Büyükelçisi, 1912-1915.
Osman Nizami Paşa. Almanya Büyükelçisi, 1908-1913.
Talat Bey. Dâhiliye Nazırı, 1913-1917.
Tevfik Paşa. İngiltere Büyükelçisi, 1909-1914.
Said Halim Paşa. Sadrazam, 1913-1917.
Sefa Bey. Romanya Büyükelçisi, 1908-1916.
Souchon, Wilhelm. Osmanlı Donanma Komutanı Alman Admiral, 1914-1917.

Romanya

- I. Carol. Kral, 1881-1914.
Brătianu, Ion I.C. Başbakan, 1909-1911, 1914-1918.
Jonescu, Dumitru (Take). İçişleri Bakanı, 1912-1914.
Constantin Coandă. Genelkurmay Başkanı, 1913-1914, Başbakan, 1918-1918.
Porumbaru, Emanoil. Dışişleri Bakanı, 1914-1916.

Rusya

- Nikolay Aleksandroviç Romanov. Rus Çarı, 1868-1918.
Sazonov, Sergei Dmitrievich. Dışişleri Bakanı, 1910-1916.
Benckendorff, Alexander von. İngiltere Büyükelçisi, 1902-1916.
Demidov, Pavlovich, Yunanistan Büyükelçisi, 1912-1917.
Giers, Mikhaıl Nikolayevich von. Osmanlı Büyükelçisi, 1912-1914.
Charykov, Nikolai. Osmanlı Büyükelçisi, 1909-1912.
Izvol'sky, Alexander, Fransa Büyükelçisi, 1910-1917 .

Sırbistan

- Pašić, Nikola. Başbakan ve Dışişleri Bakanı, 1912-1918.
Karadjorđejević, Petar. Kral, 1903-1921.

Yunanistan

Aleksandropoulos, Ioannes. Sırbistan Büyükelçisi, 1912-1917.

Dragoumis, Ion. Yunan diplomat ve yazar, 1911-1914.

Gennadios, Ioannis. İngiltere Büyükelçisi, 1910-1918.

Griparis, Ioannis. Dışişleri Bakanı, 1910-1912.

Naoum, Andreas. Bulgaristan Büyükelçisi, 1914-1920.

Streit, Georgios. Avusturya Büyükelçisi, 1910-1913 ve Dışişleri Bakanı, 1914-1914.

Panas, Dimitrios. Bulgaristan Büyükelçisi, 1910-1913; Dışişleri Bakanı, 1913-1914; Osmanlı Büyükelçisi, 1914-1916.

Papadiamantopoulos, Andreas. Romanya Büyükelçisi, 1912-1914.

Romanos, Athos. Fransa Büyükelçisi, 1910-1924.

Theotokis, George. Almanya Büyükelçisi, 1911-1914

Kaklamanos, Dimitrios. İtalya Büyükelçisi, 1912-1914.

Kanellopoulos. Osmanlı Büyükelçisi, 1912-1914.

Koromilas, Lambros. Dışişleri Bakanı, 1912-1913; İtalya Büyükelçisi, 1913-1920.

Konstantinos, I. Yunan Kralı, 1913-1917; 1920-1922.

Venizelos, Eleftherios. Başbakan ve Savaş ve Donanma Bakanı, 1910-1915

Sofoulis, Themistoklis. Sisamlı siyasetçi, 1900-1914.

ÖNSÖZ

Günümüz Türk Dış Politikasının en önemli gündem maddelerinden biri olan Ege Adaları Meselesi'nin tarihsel kökenlerini inceleyen ve günümüzde bu konuda yaşanan Türk-Yunan uzlaşmazlığının nedenlerine yeni bir bakış açısı getirmeyi hedefleyen *Ege Adaları Meselesi, 1911-1914*, yaklaşık altı yıllık bir araştırmanın sonunda ortaya çıktı. Kitabın yazılması fikri, bu meselenin Türkiye ve Yunanistan'ın temel dış politika gündem maddesine dönüşme sürecinde, 2015-2016 yılında ortaya çıktı. Bu konuda gerçekleştirdiğim araştırmalar sırasında bu konuda yapılmış çalışmaların hâkim ekseriyetinin uzun bir tarihsel dönemi konu edinmekte, Türkiye ve Yunanistan arasındaki güncel sorunlar hakkında değerlendirmelerde bulunmakta, meselenin ilk kez ortaya çıktığı ve çözümsüz kaldığı tarihsel süreci yeterince incelemeyemediği, kısacası meselenin neredeyse *terra incognita* (keşfedilmemiş kıta) olduğu sonucuna vardım. Buradan hareketle gerçekleştirdiğim arşiv çalışmaları neticesinde "Balkan Savaşlarından Birinci Dünya Savaşına Osmanlı-Yunan İlişkilerinde Sakız ve Midilli Meselesi, 1912-1914" başlıklı makale çalışması ortaya çıktı. Daha sonra bu makale çalışması genişletildi ve Doçentlik başvurusuna hazırlandığım sırada, 2018'de *Doğu Ege Adaları Meselesi: Akdeniz'de İtalyan-Yunan Rekabeti ve Osmanlı Devleti (1911-1914)* adıyla kitaplaştırıldı. Bu kitabın ortaya çıkmasından sonraki süreçte meseleye ilişkin ilgim ve araştırmalarım devam etti.

Bu kitapta öne sürmüş olduğum bazı iddiaların yeniden değerlendirilmesi, çalışmadaki "eksiklerin" giderilmesi amacıyla başlanan araştırma ve yazım süreci dört yıldan uzun sürdü. Meselenin çok fazla siyasal aktörün dâhil olduğu son derece çetrefilli bir konu olması yanında sürecin bu denli uzamasının nedeni, farklı dillerdeki arşiv belgelerinin çevirisi, tasnifi, analiz ve çalışmanın yeniden kurgulanmasıydı. Bu süreçte arşiv kaynaklarından elde ettiğim yeni belgeler doğrultusunda çalışmayı baştan sonra yeniden yapılandırdım, yeni bölüm ve alt bölümler ekleyip detaylı olduğuna inandığım bazı bölümleri çıkardım. Bir önceki kitaptaki bazı iddiaları yeniden kurgulamaya çalıştım, arşiv belgesi eksikliği nedeniyle tam olarak kanıtlayamadığıma inandığım bazı bilgileri farklı arşiv kaynakları üzerinden yeniden değerlendirmeye çalıştım. Bir önceki kitabın aksine bu kez meseleyi Osmanlı Devleti'nin dış politika yaklaşımlarını ve Türk-Yunan ilişkilerine olan etkilerini merkeze alarak incelemeye çalıştım. Bunun yanı sıra meseleye dâhil olan bütün siyasal aktörlerin

bakış açılarını karşılaştırmalı olarak değerlendirmeye özen gösterdim. Bir önceki çalışmaya kıyasla çok daha kapsamlı bir araştırma olduğu için kitabın başlığını *Ege Adaları Meselesi, 1911-1914* olarak değiştirme kararı aldım.

Bu çalışmanın araştırılması, yazılması ve gözden geçirilerek yayına hazırlanması aşamasında birçok kurumdan ve kişiden destek aldım. Öncelikle, yurtdışında araştırma imkânı sağlayarak kitabın yazılması koşullarına zemin hazırladığı ve genel olarak akademik çalışmalarımı gerçekleştirmem konusundaki desteği için Dokuz Eylül Üniversitesi'ne teşekkür etmek istiyorum. Sağladığı mali ve kurumsal destekten yoksun, yurtdışında bulunmam ve arşiv çalışmalarını gerçekleştirmem mümkün olamazdı. Kişisel boyutta ise iki ismin desteği olmadan çalışmaya başlamam mümkün değildi: Christina Koulouri ve Hasan Taner Kerimoğlu. Koulouri, Atina Panteion Üniversitesi'nde Post-Doktora'ya dâhil olmamı sağlayarak Yunanistan'da birçok akademik imkâna erişmemi sağladı. Bu süreçte gerek Panteion Üniversitesi gerekse Atina Üniversitesi'nde Yunan Dış Politikası, Balkan Ülkeleri Tarihi ve Türk-Yunan İlişkileri konusunda çok sayıda dersi takip ederek "karşı tarafın" bakış açısına ilişkin oldukça değerli olduğuna inandığım bilgiler edindim. 2014 ve 2015 yıllarında katıldığım "Balkan Kimlikleri" konulu seminer dersler sadece Yunanistan değil, aynı zamanda diğer Balkan ülkeleri, tarihleri ve kültürlerine dair önemli bilgiler edinmemi sağladı. Bunun yanı sıra, Pandemi dönemi haricinde neredeyse her yaz katıldığım Atina Üniversitesi Modern Yunan Dili TUESPA programından da söz etmeliyim. Bu programda sadece Yunan dili, tarihi, edebiyatı hakkında değil aynı zamanda bu programa katılan farklı kültürlerden öğrenciler ve akademisyenlerden çok şey öğrendim. Onlarla yaptığım sohbetler, Balkan toplumları hakkındaki teorik bilgilerimi pratikle birleştirmeme katkı sağladı. Bana sağladıklarına inandığım farklı bakış açıları için hepsine müteşekkirim. Programa katılmam konusundaki desteği için Maria Chantzisalata'ya teşekkür ederim. Bu süreç bir anlamda, bu kitabın altyapısını hazırlayan süreç oldu. Atina'daki araştırmalarımı tamamladıktan sonraki süreçte ise Hasan Taner Kerimoğlu Ege Adaları Meselesi'nin önemine dikkatimi çekti, bu konuda çalışmam için beni cesaretlendirdi. Kıbrıs Meselesi konusundaki çalışmalarına ara vermek istediğim bir süreçte, yeni bir akademik vizyon benimsememin önüne açtı. Kerimoğlu, yalnızca başlangıçta değil ayrıca çalışmanın araştırılması, yazılması ve gözden geçirilmesi aşamalarında da desteğini esirgemedi. Desteği için müteşekkirim.

Çalışmanın araştırılması aşamasında özellikle Türkiye ve Yunanistan'da çok sayıda arşiv ve kütüphaneyi ziyaret ettim. Bu arşivler içerisinde özellikle sağladıkları kolaylıklardan ötürü, T.C. Başkanlık Osmanlı Arşivi, Yunanistan Devlet Arşivleri, Yunan Dışişleri Bakanlığı Arşivi, Yunan Edebiyat ve Tarih Arşivi, Gennadios Arşivi, Venizelos Arşivi, Atina Akademisi Arşivi, İngiliz Millî Arşivleri çalışanlarına teşekkür ederim. Atina Akademisi Arşivi çalışan-

larına, Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivlerinden ve İngiliz Milli Arşivleri'nden Ege Adaları ve Yunan Dış Politikasına ilişkin elde edilmiş belgelere dikkatimi çektikleri, ulaşmamı sağladıkları için teşekkür ederim. Atina'da gerçekleştirdiğim araştırmalarım boyunca Panteion Üniversitesi Kütüphanesi ve Nordik Kütüphanesi'ne, fiziki çalışma koşullarını daha uygun kılmak için cömert fedakârlıklarda buldukları ve gösterdikleri nezaket için ayrıca teşekkür ederim. Yunanistan'da araştırmalarda bulunmak isteyen bir kişi için Nordik Kütüphanesi'ni mutlaka ziyaret etmesini öneririm.

Çalışmanın yazım süreci araştırma aşamasından daha zorlu bir süreçti. Bir taraftan farklı dillerdeki belgeleri okuyup diğer taraftan bu belgeleri Türkçe değerlendirmek ve son derece çetrefilli bir konuyu analiz edip yazıya geçirmek kolay olmadı. Türkiye'de dil karmaşasının da yol açtığı yazım yanlışlarının düzeltilmesi konusunda birçok kişi değerli vaktini çalışmamın iyileştirilmesine ayırma zahmeti gösterdi. Değerli meslektaşım Eyup Kul, çalışmayı sadece dil ve üslup değil aynı zamanda yapısal açıdan da gözden geçirdi; önerileri, yorumları ve düzeltmeleriyle sadeleştirilerek daha okunabilir hale getirilmesinde çalışmaya son derece önemli katkılar sağladı. Dokuz Eylül Üniversitesi Tarih bölümünden öğrencim Öznur İlhan çalışmadaki yazım ve ifade yanlışlarının düzeltilmesi konusunda en çok emeği geçen isimlerden biri. Birçok kez metni okudu, görüşlerini belirtti ve metnin iyileştirilmesi için çaba gösterdi. Çalışmanın dil açısından iyileştirilmesi konusunda Remzi Çetin, Nalân Şenata, Aymelek Şenel, Betül Yılmaz, Yener Lütfü Mert, Yenal Ünal, Murat Soysal ve Çağla Tağmat'ın da emeğine teşekkür etmeliyim. Görsellerin estetik hale getirilmesi konusundaki yardımı içinse Ahmet Yılmaz'a teşekkür ederim.

Çalışmanın araştırılması ve yazılması sırasında Yunanistan'da da birçok kişinin doğrudan ve dolaylı desteğini aldım. Panteion Üniversitesi'nde verdiği "Akademik Sunum Teknikleri" dersini takip ettiğim Helga Stefansson kitabın yazılmasını kolaylaştıracak fiziki imkânlar sağlamakla kalmadı, otuz beş yılı aşkın süredir Yunanistan'da yaşayan bir Kanadalı olarak Yunan toplumu, kültürü ve düşünce yapısına ilişkin önemli detayları daha iyi görmemi sağladı. Onunla yaptığım sohbetler bu konuda bazı ezberlerimi bozdu bazı düşüncelerimi temellendirmeme yardımcı oldu. Sevgili dostum Olga Borbotsialou ise akademik çalışmalarımı destekledi ve Yunanistan'da yaşadığım süre boyunca karşılaştığım her türlü sorunda yanımda oldu; desteği çalışmalarımıdaki motivasyonumu devam ettirmemi sağlayan en önemli etkenlerden biriydi. Yunanistan'da son olarak değerli dostum Korinna Syropoulou'ya teşekkür etmek istiyorum. Bu çalışmanın ortaya çıkmasına en çok katkı sağlayan kişi o. Panteion Üniversitesi Kütüphanesi'nde tanıştığım Korinna, Yunanistan'da Yunan tarihçi ve akademisyenlerin dahi okumaktan imtina ettiği el yazması *Katharevousa* belgeleri, gözlerindeki ağırlara aldırmaksızın büyük bir sabırla

benimle birlikte okudu. Panteion Üniversitesi, Yunanistan'daki diğer üniversite ve hatta Avrupa'daki bazı üniversitelerin kütüphanelerindeki özel koleksiyonlarda bulunan eserlere onun yardımı olmadan ulaşamazdım. Kısacası, desteğinden yoksun bu çalışmanın akademik bir boyut kazanarak ortaya çıkması mümkün olamazdı.

Hiçbir çalışma hatasız değildir; bu çalışma da bir istisna değildir. Çalışmanın içerebileceği tüm hata ve yanlışlara ilişkin sorumluluk tarafıma aittir. Kitabı okuma fırsata bulacak herkesten gözlemlerini, düşüncelerini ve eleştirilerini paylaşmasını rica ediyorum. Bir sonraki baskıda çalışmanın daha iyi bir hale getirilebilmesi için bunun büyük katkı sağlayacağı görüşündeyim. Kitaba son noktayı koymak, gerçekten de kolay olmadı, hala görülecek belgeler ve eklenecek değerlendirmeler olsa da kitabın önemli ölçüde tamamlandığı kanaatindeyim. Bir şekilde gerek yurt içinde gerekse yurtdışında her daim beni kitapla ilgilenirken gören ve "bu kitap bitmez" diyen değerli dostlarım, daha da mühimi bu konudaki çalışmalarımı bir sonraki aşamaya taşıyabilmek için bitirmek zorundaydım. Amacım, daha iyi bir çalışma ortaya koymaktı; bu konuda takdir artık okuyucudadır. Eğer buna hakkım varsa kitabı, kardeşim Selçuk'a ithaf etmek istiyorum.

İzmir, 2022

GİRİŞ

Bu kitap, 1911-1914 tarihleri arasında Osmanlı Devleti, İtalya, Yunanistan ve Büyük Güçler arasında yaşanan Ege Adaları Meselesi hakkındadır. Çalışma, Osmanlı-İtalyan uzlaşmazlığı olarak ortaya çıkan Ege Adaları Meselesi'nin Osmanlı-Yunan krizine, buradan da dünya barışını tehdit edebilecek boyutta uluslararası krize dönüşüm sürecini ilgili ülkelerin iç-dış dinamikleri bağlamında incelemekte, Osmanlı Devleti'nin, Batı Anadolu'nun güvenliği için hayati önem arz ettiğine inandığı adalardan bazılarını geri alma mücadelesine, bu mücadelenin Osmanlı-Yunan ilişkilerine ve uluslararası boyuttaki etkilerine odaklanmaktadır. Bu bağlamda araştırma, temelde Osmanlı Devleti'nin iadesini talep ettiği adaları geri almasının, dolayısıyla Ege Adaları Meselesi'nin çözümünün ve iki ülke arasındaki ilişkilerin normalleşmesinin mümkün olup olmadığı ve bu gelişmelerin Büyük Güçler nezdinde nasıl yankılandığı sorularına cevap bulmayı hedeflemektedir. Bu sorulara ilişkin araştırmanın hipotezi, söz konusu adalardaki İtalyan ve Yunan işgallerini sonlandırmanın mümkün olmadığı, meselenin çözümsüz kaldığı ve bu durumun ilgili ülkelerin savaşa ilişkin tercihleri ve savaş sonrasındaki ilişkilerini etkileyen en önemli etken olduğu yönündedir.

Günümüzde Ege Adaları Meselesi, Ege Denizi sorunları kapsamında Türk-Yunan ilişkilerini etkileyen en önemli siyasal sorunların başında gelmektedir. 1960'lı yıllardan bu yana iki ülke, bu adalara ilişkin yaşanan karasuları ve kıta sahanlığı ile bu alanların sınırlandırmalarını da kapsayan deniz yetki alanları, hava sahası, Uçuş Bilgi Bölgesi (FIR) sorumluluğu, denizde arama kurtarma faaliyetleri, egemenliği kesin olmayan adalar, Doğu Ege Adalarının silahlandırılması gibi meselelerde anlaşmazlık halindedir. Tarafların konuya olan yaklaşımlarındaki farklılık nedeniyle diplomatik ilişkiler gerilmekte, hatta zaman zaman taraflar söz konusu adalarda kendi politikalarına aykırı şekilde yaşanacak bir gelişmenin savaş nedeni olarak değerlendirileceğine yönelik beyanatlarda bulunmaktadır. Yunanistan, Ege'de Türkiye'nin saldırgan ve tehditkâr bir yaklaşım içerisinde olduğunu öne sürerken¹ Türkiye, Yunanistan'ın izlediği yayılmacı siyasetle bölgedeki egemenlik alanını genişletme girişimlerinde bulunduğu ve anlaşmalarla adaların silahsızlandırılmış bir statüye kavuşturulmuş olmasına rağmen anlaşma yükümlülüklerine aykırı tutum

¹ <https://www.mfa.gr/zitimata-ellinotourkikon-sheseon>

benimsediği iddiasındadır². Türkiye, özellikle de kıyılarına yakın adaların silahlandırılması siyasetinden vazgeçilmemesi halinde ilgili anlaşmanın meşruiyetinin sorgulanacağını dile getirirken, Yunanistan adaların silahlandırılmasını çeşitli gerekçelerle meşrulaştırmaya çalışmakta, bunun Türkiye'ye karşı saldırgan bir tutum olarak değerlendirilmemesi gerektiğini ifade etmektedir. İki ülke arasındaki tartışmalara zaman zaman üçüncü devletler de müdahil olmakta ve bu devletler genel anlamda Doğu Akdeniz'deki çıkarlarını etkileyecek bu mesele hakkında değerlendirmelerde bulunmaktadır.

Eğer amaç bu denli önemli bir meselenin asıl kaynağını öğrenmek ve günümüzde devam eden etkilerine yönelik daha doğru tespit ve değerlendirmelerde bulunmaksa, yapılması gereken 1911-1914 tarihleri arasındaki gelişmeleri başta Osmanlı Devleti ve Yunanistan olmak üzere meseleye dâhil olan tüm siyasal aktörler açısından analiz etmek olmalıdır. Çünkü günümüzde iki ülke arasında yaşanan anlaşmazlığın temel nedeni, söz konusu tarih aralığında yaşanan krize her iki tarafın da razı olduğu gerçek bir çözüm bulunamamış olmasıdır. Ege Adaları Meselesi, ilk kez Trablusgarp Savaşı sırasında İtalya'nın Oniki Ada'yı işgaliyle ortaya çıkmış, 1912'de imzalanan Uşi-Lozan Antlaşması ile kapandığı düşünülmüşse de Birinci Balkan Savaşı sırasında Yunanistan'ın Kuzeydoğu Ege Adaları'nı işgaliyle birlikte İtalya'nın adadaki de facto egemenliğini devam ettirmesi nedeniyle yeni bir boyut kazanmıştı. Barış görüşmeleri sırasında Osmanlı Devleti'nin Yunan işgali altındaki bazı adalardaki egemenlik hakkını devretmeye yanaşmaması üzerine mesele sadece iki ülkeyi savaşın eşiğine getirmekle kalmamış aynı zamanda Büyük Güçler arasında bir savaşı tetikleyen en önemli uluslararası kriz niteliği kazanmıştı.

Öyle ki, 28 Haziran 1914'te Avusturya-Macaristan Veliht Prensi Franz Ferdinand, Saraybosna'da Sırp milliyetçisi Gavrilo Princip tarafından vurularak öldürüldüğünde Avrupa'da çok az diplomat ya da devlet adamı bu sürpriz gelişmenin genel bir savaşın tetikleyicisi olabileceğini öngörebilmişti. Oysa aynı siyasi merciler, Balkan Savaşları sonrasında Ege Adaları meselesi nedeniyle Osmanlı Devleti ve Yunanistan arasında tırmanan gerginliğin önce iki ülke arasında bir savaşa, ardından Üçüncü Balkan Savaşı'na ve nihai olarak da Avrupa'da genel bir savaşa yol açabileceğinden korkmuştu. Bu korku 1914 yılının haziran ayında öylesine ciddi bir boyuta ulaşmıştı ki Amerikan Başkanı Woodrow Wilson, Monreo Doktrini'ni "hiç sayarak" meseleye bizzat müdahil olmuş, Ege'deki donanma güc dengesini korumak adına Yunanistan'a iki savaş gemisi satarak "Dünya barışını" teminat almak mecburiyetinde kalmıştı. Sonuçta iki ülke arasında savaş yaşanmamakla birlikte yapılan görüşmelere rağmen meseleye de çözüm bulunamamıştı. Adalar konusundaki istediğini alamama durumu, iki ülkenin de Birinci Dünya Savaşı'na girmesindeki en

² <http://www.mfa.gov.tr/baslica-ege-denizi-sorunlari.tr.mfa>

önemli etkenlerden biri olmuştu. Savaş öncesi ve sırasında yapılan görüşmele-
re rağmen mesele çözümsüz kalmış, Lozan Barış Antlaşması ile taraflar ara-
sında bir uzlaşma sağlanmışsa da Ege Adaları sonraki yıllarda Türkiye ve
Yunanistan arasında sürekli tekrarlayan kriz unsuru olmaya devam etmişti.
Son günlerde iki ülke arasında yeniden tırmanan kriz bunun en önemli gös-
tergesidir. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı, tıpkı 1911-1914 tarihleri arasın-
da olduğu gibi, günümüzde de yeniden bir uluslararası krize dönüşme potan-
siyeli taşıyan meselenin kökenlerini incelemek, uzlaşmazlığın ardında yatan
gerçek nedenleri ortaya koyarak günümüzde yaşanan uzlaşmazlığın tartışılma
zeminine bilimsel bir açı kazandırarak katkı sunmaktır.

Ege Adaları Meselesi, ulusal ve uluslararası literatürde yeterince ele
alınmamış, araştırmanın kapsadığı yıllar arasındaki gelişmeler soruna dâhil
olan tüm siyasal aktörler, özellikle de Osmanlı Devleti ve Yunanistan açısın-
dan, sistematik, analitik ve bütüncül bir şekilde değerlendirilmemiştir. Bu
konuda yapılan çalışmaların önemli bir kısmı, oldukça uzun bir tarihsel dö-
nemi konu edindiğinden ve iki ülke arasındaki güncel sorunlar hakkında de-
ğerlendirmelerde bulunduğundan, sorunun ilk kez ortaya çıktığı, çözümsüz
kaldığı yıllara ilişkin gelişmeleri değerlendirmede yetersiz kalmaktadır. Bu
yüzden de iki ülke arasında sonraki tarihlerde yaşanan krizlere ilişkin yapılan
değerlendirmeler temelsiz ve eksik kalmaktadır. Çalışmaya konu olan yıllara
ilişkin ortaya konulan ise genellikle, Osmanlı Devleti açısından değerlendiril-
diğinde, Ege Adalarının işgale uğrama nedenlerine ve bu süreçteki diplomatik
ilişkilere odaklanmaktadır. Buna karşın şimdiye kadar hiçbir araştırma Os-
manlı Devleti'nin, işgal altında bulunan adaları geri alma konusundaki dip-
lomatik mücadelesini, bu mücadelenin Osmanlı-Yunan ilişkilerine ve Büyük
Güçler nezdindeki etkisini soruna dâhil olan tüm aktörler açısından değerlen-
dirmemiştir. Araştırmanın konu, kapsam ve tarih aralığını içeren çalışmalarda
genellikle şu eksikliklerden söz edilebilir.

Birincisi, meselenin soruna dâhil olan bütün siyasal aktörler açısından de-
ğerlendirilmemiş olmasıdır. Ege Adaları Meselesi, yalnızca Osmanlı Devleti ve
Yunanistan arasında bazı adalar üzerinde yaşanan bir hâkimiyet mücadelesi
değildi. Bu mesele aynı zamanda İngiltere ve İtalya arasında Akdeniz'de çıkar
çatışması, İtalya ve Yunanistan arasında Batı Anadolu'ya uzanma konusunda
yayılmacı bir rekabetti. İtalya'nın Oniki Ada'yı işgaliyle birlikte ortaya çıkan
mesele, öncelikli olarak bir Osmanlı-İtalyan meselesiydi. Sonrasında Yunanis-
tan'ın Kuzeydoğu Ege Adaları'nı işgal etmesiyle birlikte, Osmanlı Devleti,
İtalya ve Yunanistan arasında bir mesele halini almıştı. Osmanlı Devleti'nin
İzmir'in güvenliği için hayati önem arz ettiğine inandığı Sakız ile Midilli'yi
iade talebine Yunanistan'ın olumsuz yanıt vermesi, İtalya'nın anlaşma yü-
kümlülüklerini yerine getirmeyi reddederek işgallerini sonlandırmaya yanaş-
maması nedeniyle mesele karmaşık bir boyut kazanmış ve Birinci Dünya Sa-

vaşı'na giden süreçte tüm Büyük Güçlerin çözüm bulmaya çalıştığı en önemli uluslararası krize dönüşmüştü. Sadece İtalya ve Yunanistan'ın Batı Anadolu'ya yayılma planları değil aynı zamanda Büyük Güçler arasındaki çıkar çatışmaları ise Ege Adaları'nın kaderini doğrudan etkilemişti. Dolayısıyla Ege Adaları Meselesi sadece Ege Adaları Meselesi olmadığından meseleye dâhil olan tüm aktörlerin bakış açılarının yansıtılmaması halinde meselenin anlaşılması ve analiz edilmesi mümkün değildir.

İkincisi, meselenin tüm Ege Adalarını kapsayacak şekilde ele alınmamış ve bütüncül bir şekilde değerlendirilmemiş olmasıdır. Araştırmacılar genel olarak Ege'de çok fazla adanın bulunması ve bu adalara ilişkin farklı devletlerin menfaat çatışmalarının olması nedenleriyle meseleyi kategorize edip sınırlandırarak değerlendirme yoluna gitmiştir. Örneğin, Sakız, Rodos, Midilli, Oniki Ada başlıkları altında konu daha spesifik olarak ele alınmış ve dar bir perspektiften değerlendirmeler gerçekleştirilmiştir. Ege Adaları gibi çok fazla karar verici aktörün dahil olduğu çetrefilli bir konunun anlaşılmasında meseleye dahil olan bütün aktörlerin bakış açısının karşılaştırmalı olarak analiz edilmesi zorunluysa bu meselenin tam olarak anlaşılabilmesi için özellikle 1911-1914 tarihleri arasında İtalya ile Yunan işgali altındaki adaların tek bir kalemde incelenmesi gerekmektedir. Birinci Dünya Savaşı'na giden süreçte İtalyan işgali altındaki Adalar ile İttihatçıların geri alınması için büyük çaba sarf ettiği Sakız ile Midilli'nin değiş-tokuşuna ilişkin pazarlıklar bu yaklaşımın ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Bu adalar savaşa giden süreçte olduğu üzere savaş sonrasında da başta İtalya ve Yunanistan olmak üzere Büyük Güçler nezdinde pazarlık unsuru olarak kullanılmıştı. Bu bilgiler ışığında birbiri ile ilintili olduğu açık olan bu adaların tarihsel süreçteki konumunu anlamak için hepsinin birlikte ve bütüncül şekilde analiz edilmesi gerekmektedir. Ege Adaları bütüncül şekilde ele alınmadan, bu adalar konusunda pazarlıklara bakılmadan bu konuda yapılacak herhangi bir değerlendirme eksik kalacaktır.

Üçüncüsü, Ege Adaları Meselesi'nin kaderini doğrudan etkileyen kritik meselelerin Ege Adaları meselesiyle birlikte ve karşılaştırmalı olarak analiz edilmemiş olmasıdır. Ege Adaları Meselesi'nin doğrudan sebep olduğu ya da etkilediği bu olaylar anlaşılmadan araştırma konusunda doğru tespitlerde bulunulması mümkün değildir. 1911-1914 tarihleri arasında dört uluslararası mesele doğrudan meselesinin kaderini etkilemişti: Osmanlı-Yunan donanma rekabeti, Osmanlı-Yunan Azınlık krizi, İtalyan-Yunan Güney Arnavutluk (Kuzey Epir) sorunu ve Liman von Sanders krizi. Donanma rekabeti, Balkan Savaşları sonrasında ortaya çıkmış ve Birinci Dünya Savaşı patlak verinceye kadar Osmanlı-Yunan ilişkilerinin en önemli gündem maddelerinden biri olmuştu. Osmanlı Devleti'nin İngiltere'den sipariş etmiş olduğu *Sultan Osman* dretnotunun teslim alınamamış olması, buna karşın Yunanistan'ın Ameri-

ka'dan iki adet savaş gemisi almış olması adaların kaderini doğrudan etkilemişti. 1914 yılı Haziran ayında Yunanistan, Osmanlı Devleti ile yapılan görüşmelerde taviz vermeye çok yaklaşmışken, bu gelişme aksi yönde bir tutum benimsemesine yol açmıştı. Benzer bir şekilde Yunanistan, 1914 yılı Mayıs ayında Güney Arnavutluk'taki toprak iddialarından vazgeçmesi karşılığında işgali altında bulundurduğu adalardaki hâkimiyetini meşrulaştırma konusunda Büyük Güçlerin desteğini almıştı. Büyük Güçlerin 1914 yılı şubat ayında Adalar konusunda Yunan lehine bir karar alması üzerine ise Osmanlı-Yunan azınlık krizi tırmanmış ve bu kriz iki ülkeyi haziran ayında savaşın eşiğine getirmişti. Yunanistan, azınlık meselesini "haklı bir gerekçeye" dönüştürüp Osmanlı Devleti'ne savaş açmak istemişti. Büyük Güçlerin kararına giden süreçte, 1913 yılı sonunda ortaya çıkan Liman von Sanders krizi ise Üçlü İttifak'ın Adalar meselesi konusunda Osmanlı Devleti'ne olan desteğini etkilediğinden, bu adaların statüsü konusunda belirleyici etkenlerden biri olmuştu. Özetle bahsi geçen dinamiklerin Ege Adaları Meselesini, Ege Adaları Meselesi'nin de bu dinamikleri doğrudan etkilediği gerçeği göz önünde bulundurulmalı, araştırma konusunun daha iyi anlaşılabilmesi için birlikte ve karşılaştırmalı analize başvurulmalıdır.

Dördüncüsü, arşiv belgelerine yeterince başvurulmaması, daha da mühimi çok aktörlü bir meselenin farklı arşiv kaynakları üzerinden değerlendirilmemiş olmasıdır. Mevcut olan bu yöntem bilgi tekrarına yol açmakta; dolayısıyla literatüre herhangi bir yenilikçi yaklaşım sunmamaktadır. Bilindiği üzere tarih araştırmalarında arşiv belgelerine başvurulması yadsınamaz bir zorunluluktur. Bununla birlikte farklı ülkelerin arşiv kaynaklarından yararlanılarak elde edilen bilgilerin sentezlenmesi tarih yazımının gerektirdiği objektif ve bilimsel kriterlerin yakalanmasında kritik bir rol oynamaktadır. Özellikle de Ege Adaları gibi çok boyutlu, çok aktörlü, oldukça çetrefilli ve tarafların meseleye yaklaşımlarının karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi gereken uluslararası bir meseleyi ele alırken bu yöntem kaçınılmaz olmalıdır. Türkiye'de yapılan çalışmalar genel olarak meselenin Yunanistan ve Büyük Güçler (İngiltere, Fransa, Rusya, Avusturya-Macaristan, İtalya ve Almanya) boyutunu; yurtdışında yapılan çalışmalar ise Osmanlı Devleti boyutunu değerlendirmede yetersiz kalmaktadır. Bu çalışma, meseleyi konuya dahil olan aktörlerin büyük çoğunluğuna ait arşivlerden faydalanarak ortaya koyacağından diğer çalışmalardan ayrılacaktır.

Ege Adaları Meselesi'ne ilişkin, Türkiye'de şimdiye kadar yapılmış en kapsamlı çalışma, Necdet Hayta'nın 2015'te yayınlanan *1911'den Günümüze Ege Adaları Sorunu* kitabıdır. Hayta, her ne kadar uzunca bir tarihsel süreci ele alıyorsa da 1911-1914 yılları arasındaki gelişmelere çalışmada geniş yer vermektedir. Mesele hakkındaki gelişmeleri, daha önce yapılmış çalışmalardan farklı olarak yayınlanmış İngiliz belgeleri, Osmanlıca gazeteleri ve arşiv

belgeleri üzerinden değerlendirmekte ve okuyucuya bilhassa Osmanlı pence-resinden değerli bilgiler sunmaktadır. Bu kapsamlı çalışma haricinde, Ege Adaları hakkında yapılmış çalışmaların önemli bir bölümü, meseleyi belirli adalar üzerinden değerlendirme yoluna gitmekte ve araştırmamanın kapsadığı tarihsel sürece ilişkin detaylı ve analitik yaklaşmamaktadır. Son yıllarda bu çerçevedeki çalışmalar, Türkiye'nin iki savaş arası dönemde bu adaları geri alma mücadelesi ve günümüzde de bu konuda devam eden tartışmalar nedeniyle Oniki Ada'ya yoğunlaşmaktadır. Bu ilginin en önemli nedeni son yıllarda Oniki Ada'nın Türk-Yunan ilişkilerinde ciddi bir uzlaşmazlık meselesi olmasıdır. Oniki Ada konusunda ortaya konulmuş en son çalışma, Hazal Pabuççular'ın 2020'de yayınlanan *Türkiye ve Oniki Ada 1912-1947*, başlıklı çalışmasıdır. Bu çalışma, Cemalettin Taşkıran'ın *Oniki Ada: Hatalı Kararlar, Acı Kayıplar* ve Şerafettin Turan'ın "Rodos ve 12 Adanın Türk Hâkimiyetinden Çıkışı" başlıklı makalesinden farklı olarak İtalyan egemenliğinde bulunan adalara yönelik Türkiye'nin siyasetini daha geniş bir perspektifte ve uluslararası ilişkileri disiplini bağlamında değerlendirmektedir. Pabuççular'ın çalışması, 1923 sonrasında Türkiye'nin Ege'deki hâkimiyet sahasını genişletme ve Oniki Ada'nın geri alınması sürecine odaklanıyorsa da çalışmasında, 1911-1914 yılları arasında Osmanlı diplomatlarının çabasına benzer bir çabanın olduğunu göstermesi ve okuyucuya iki süreç hakkında karşılaştırma yapma imkânı tanıması bakımından önemlidir. Doğrudan Ege Adaları Meselesi'ni ele almıyor olsa da literatürde bu meselenin yol açtığı etkilere Osmanlı-Yunan, Osmanlı-İtalyan ilişkileri boyutunda katkı sağlayan çalışmalar mevcuttur. Hasan Taner Kerimoğlu, 2009'da yayınlanan *İttihat ve Terakki 1908-1914* adlı çalışmasında bu meselenin Osmanlı Devleti ve Yunanistan arasında yol açtığı gerginliklere, azınlık meselesi üzerindeki etkisine ve Osmanlı ülkesinde yarattığı kutuplaşmaya ilişkin önemli bilgilere yer vermektedir. Osmanlı-İtalyan ilişkileri boyutunda öne çıkan çalışmalardan biri olan İsrail Kurtcephe'nin *Türk-İtalyan İlişkileri, 1911-1916* çalışması, gösterilebilir. Çalışma ağırlıklı olarak ATASE, Osmanlı Arşiv Belgeleri ve dönemin Osmanlıca gazetelerine dayanıyor. Osmanlı-İtalyan ilişkilerini, İtalya'nın Ege'ye yönelik eylemlerini ve Uşi Antlaşması sonrasında 1916 yılına kadar olan süreçte iki ülke arasındaki ilişkileri oldukça ayrıntılı bir şekilde kaleme alan çalışma adalara ilişkin Türk-İtalyan ilişkileri açısından önemli bilgiler sunmaktadır.

Araştırma konusuna ilişkin literatürün Yunanistan boyutuna bakıldığında, Yunanca yapılan çalışmaların önemli bir kısmının Türk-Yunan ilişkilerine yönelik güncel sorunlara yoğunlaştığı, 1911-1914 yılları arasında Ege Adaları meselesini ele alan hiçbir kitap çalışmasının bulunmadığı, bununla birlikte az sayıda makale çalışmasının olduğu görülecektir. Bu konuda Yunanistan'daki ilk çalışma Basil Kondis'in 1985'teki makalesidir. Makale, Adalar meselesine ilişkin İngiltere'nin politikalarını mercek altına aldığı için meseleyi tüm boyut-

larıyla değerlendirme iddiasında değildir. 2001 yılında Ioannis Stefanidis tarafından kaleme alınan “To Zitima ton Nision tou Voreioanatolikou Aegeo stis Paramones tou A Pankosmiou Polemou: To Ellinikoo Diplomatiko Dilimma”, başlıklı makale bu konuda daha kapsamlı bilgiler sunmaktadır. Stefanidis’in çalışması Birinci Dünya Savaşı’na giden süreçte Yunanistan’ın Kuzey Doğu Ege Adalarına ilişkin politikalarını konu ediniyor ve bunu daha önce hiç başvurulmamış eski Yunan Hariciye Nazırı Streit’in Yunan Edebiyat ve Tarih Arşivi’ndeki belgeler üzerinden gerçekleştirmeye çalışıyor. Kral yanlısı olduğu iddiasıyla Streit’in 1914’te görevden alındığı göz önünde bulundurulduğunda bu konuda yazar okuyucuya Venizelos’un bu adalara yönelik politikalarının eleştirildiği oldukça önemli bilgiler sunmaktadır. Her ne kadar Osmanlı Devleti ve Yunanistan arasındaki azınlık meselesine odaklanmış olsa da Yannis Mourellos’un “The 1914 Persecutions and the First Attempt at an Exchange of Minorities between Greece and Turkey”, başlıklı çalışması Adalar meselesi hakkında Yunan Dışişleri Bakanlığı arşiv belgeleri üzerinden önemli bilgiler vermektedir. Tüm bu çalışmalarda temelde iki eksiklikten söz edilebilir: Türkçe kaynak kullanılmamış olması ve meselenin yalnızca Türk-Yunan ilişkileri boyutunda değerlendirilmesi. Doğrudan Ege Adaları Meselesi ile ilgili olmasa da şu iki çalışma araştırma dönemine ilişkin kısa da olsa önemli bilgiler vermektedir. Birincisi Alexis Heraklides tarafından kaleme alınıp 2010 yılında yayınlanan *The Greek-Turkish Conflict in the Aegean: Imagined Enemies, New Perspectives on South-East Europe* başlıklı çalışmadır. Bu çalışma Papafloratos’un aksine iki ülke arasındaki ilişkilere ve Ege Adalarına ilişkin görece daha tarafsız bir dil kullanmakta ve iki ülke arasındaki krizin çözülememesinin en önemli nedeninin taraflar arasında tarihsel süreçte inşa edilen güven krizi olduğunu öne sürmektedir. Çalışma, 1911-1914 yılları arasında ilişkin Yunanistan’ın Ege Adalarına yönelik politikasını özetleyen ve Türk-Yunan ilişkilerine yönelik kıymetli bilgiler vermektedir ancak meseleye ilişkin Osmanlı Devleti’nin bakış açısını analiz eden ya da meseleyi Büyük Güçler çerçevesinde değerlendirmemektedir.

Ege Adaları Meselesi’nin bir diğer önemli siyasi aktörü İtalya boyutunda yapılan çalışmaların önemli bir kısmı, Oniki Ada’da İtalyan hâkimiyetinin hüküm sürdüğü 1912-1947 yılları arasında konu edinmekte, meseleyi İtalya’yı merkeze alarak ve geniş bir perspektifte değerlendirmektedir. Bu konuda şimdiye kadar yapılmış en kapsamlı çalışma, Luca Pignataro’nun *Il Dodecaneso italiano 1912-1947* başlıklı üç ciltlik çalışmasıdır. Yazar çalışmasının bu kitabın da konusuyla ilgili olan “L’occupazione iniziale: 1912-1922” altbaşlıklı ilk cildinde, meseleye arşiv belgeleri çerçevesinde İtalyan bakış açısından önemli bir bakış açısı sağlıyor, İtalya’nın ünlü söylemi “Modernleştirme” çerçevesinde Akdeniz’deki hakimiyet sahasını genişletme çerçevesinde değerlendiriyor. Fabio L. Grassi’nin Türkçeye de çevrilen “Türk-Yunan İlişkilerinde Az Bilinen-

ler” başlıklı çalışması İtalya’nın İtilaf Devletleri’yle birlikte Osmanlı Devleti’nin parçalanması projesindeki rolünü ele alarak İtalya’nın politikalarına yönelik değerli bilgiler sunmaktadır. Çalışma da ayrıca 1919-1920 yılları arasında İtalya ve Osmanlı arasındaki gizli diplomasiye yönelik analizlerde bulunmaktadır. Yine yazar 1994’te İtalyanca kaleme aldığı “Verso la quinta sponda: La gestione degli affari turchi de parte italiana durante la prima guerra mondiale (Beşinci Sahile Doğru: Birinci Dünya Savaşı Sırasında Türk Meselelerinin İtalya Tarafından Yönetimi)” başlıklı çalışmasında Adalar Meselesine değinmektedir. Ancak bu çalışma meseleye ilişkin İtalya boyutunu ele aldığından Osmanlı boyutu yetersiz kalmaktadır. Yazarın her iki çalışmasında da Ege Adaları meselesi karşılaştırmalı olarak yeterince ele alınmamıştır.

İngilizce literatür açısından bakıldığında ise şimdiye kadar bu konuda yapılmış herhangi bir kitap çalışmasının bulunmadığı, sadece 40 yıl önce yayınlanmış üç doktora tez çalışması ve birkaç da makalenin olduğu tespit edilmiştir. Ronald John Lagoe’nin *Greece and the Great Powers: The Question of the Aegean Islands, 1912-1914* ve Athena Macris De Fabo’nun *The Aegean Island Question and Greece: A Diplomatic History 1911-1914* ve başlıklı çalışmaları yayınlanmış İngiliz ve Yunan arşivleri üzerinden Adalar Meselesine ilişkin Yunanistan’ın politikalarını incelerken; Stephen L. Speronis, *The Dodecanese Islands. A Study of European Diplomacy, Italian Imperialism and Greek Nationalism 1911-1947* başlıklı çalışması Oniki Ada’nın işgali ve Yunan egemenliğine geçinceye kadar süreçte İtalya, Yunanistan ve Büyük Güçler arasındaki diplomatik temaslara yoğunlaşmaktadır. Ancak bu çalışmalar Büyük Güçler ve Yunanistan açısından değerlendirmekte, buna karşın Osmanlı Devleti ve Yunanistan boyutunu ise ele almamaktadır. Öte yandan William Peter ve Ronald Lagoe “Background for Conflict: Greece, Turkey, and the Aegean Islands, 1912-1914”, başlıklı makalede meseleyi Osmanlı-Yunan ilişkileri çerçevesinde ele alırken Büyük Güçler ve İtalya’nın bu meseledeki rolüne yeterince değinmemektedir.

Görüldüğü üzere literatürde meseleyi, ilk kez ortaya çıktığı, çözümsüz kaldığı süreçteki gelişmeler çerçevesinde soruna dâhil olan aktörler (özellikle Türk-Yunan ilişkileri boyutunda) ve bu aktörlerin arşiv kaynakları üzerinden bütüncül bir bakış açısıyla karşılaştırmalı ve sistematik bir şekilde değerlendiren bir çalışma bulunmamaktadır. Çerçevesi, konuya yaklaşımı, tartışma sınırları ve literatüre katkısı açısından bu araştırma söz konusu eksikliğin giderilmesine katkı sunma iddiasındadır.

Bu çalışmada, araştırma sorusuna yanıt bulabilmek ve ortaya atılan iddiaların kanıtlanabilmesi için önemli ölçüde yayınlanmış ve yayınlanmamış arşiv kaynaklarından yararlanılmıştır. Söz konusu arşiv belgeleri, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Çalışmanın her defasında yeniden inşası zorluğuna düşmemek için, öncelikli ola-

rak ilgili ülkelerin arşivlerinden toplanan malzemeler tasnif edilmiş, çalışmanın plan ve içeriği bu malzemeye göre şekillendirilmiş, çalışma sırasında detaylandırılan ve ikincil kaynaklar üzerinden yapılan değerlendirmeler sonunda daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulan konularda arşiv kaynaklarına yeniden başvurulmuştur. Başta Türkiye ve Yunanistan olmak üzere, ilgili ülkelerin arşiv kaynaklarından elde edilen Osmanlıca, Yunanca, İngilizce ve Fransızca belgeler sistematik ve karşılaştırmalı bir şekilde analiz edilerek yazıya geçirilmiştir. Böylece soruna dâhil olan bütün aktörlerin bakış açılarının sistematik karşılaştırılması yapılarak, bu aktörlerin bakış açılarının sentezlendiği daha geniş kapsamlı ve ilişkisel bir bakış açısı yakalanmaya çalışılmıştır. Belgelere sadık kalınması yanında belgeler yapı-söküme uğratarak değerlendirilirken aktaran ya da yorumlayan bir yöntemden ziyade yaşananları neden-sonuç ilişkileri çerçevesinde açıklayan ve analiz eden bir yaklaşım da benimsenmiştir. Bir bakıma tarihe ayna tutmaktan ziyade, prizma tutarak olayları farklı bir perspektifle yorumlama çabası içinde olunmuştur. Arşiv belgeleri yanında, dönemin ruhunun, siyasi ve sosyal koşullarının ve siyasi karar alıcıların psikolojik motivasyonunun anlaşılabilmesi için süreli yayınlardan ve dönemin aktif siyasi figürlerinin anılarından faydalanılmıştır. Bu kapsamda Osmanlıca, Yunanca, İngilizce, Fransızca, İtalyanca ve Almanca gazeteler üzerinden arşiv kaynaklarında yer almayan bilgilere ulaşılmış ve bu bilgiler kıyaslanarak değerlendirilmiştir. İngilizce, Yunanca ve Fransızca bilgisi arşivlerde yer alan belgeleri incelemeyi mümkün kılmıştır. Bununla birlikte arşivlerdeki Fransızca el yazması belgeler, İtalyanca ve Almanca belgeler ile gazeteler incelenirken dil bilgisi yeterli akademisyen ve profesyonellerden yardım alınmıştır.

Kronolojik olarak sınıflandırılan çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Eylül 1911-Eylül 1912 yılları arasındaki gelişmeleri kapsayan birinci bölümde Trablusgarp Savaşı sırasında Osmanlı-İtalyan ilişkileri, İtalya'nın Oniki Ada'yı işgali, Ege'deki işgallerini genişletme arayışı ve bu gelişmeler karşısında Osmanlı Devleti ile Yunanistan'ın tepkisi üzerinde durulmuştur. Çalışmanın Ekim 1912-Şubat 1914 ile sınırlandırılan ikinci bölümü, Balkan Devletleri arasında Osmanlı Devleti'ne karşı oluşturulan ittifak, Birinci Balkan Savaşı sırasında Yunanistan'ın Kuzeydoğu Ege Adaları'nı işgali, bu işgallere Osmanlı Devleti'nin tepkisi ve Balkan Savaşları sonrasında iki ülke arasında bu meselelerin çözümüne ilişkin Büyük Güçlerin de dâhil olduğu tartışmaları incelemektedir. Bu bölümde ayrıca Osmanlı Devleti ve Yunanistan arasında bu devletlerin kararını etkilemek için giriştiği diplomasi rekabeti, İngiltere'nin İtalya'yı Ege'den uzaklaştırma girişimleri ve Büyük Güçlerin kararına değinilmektedir.

Şubat 1914-Temmuz 1914 tarihlerini kapsayan üçüncü bölümde Büyük Güçlerin Adalar hakkındaki ortak kararının Osmanlı Devleti ve Yunanistan arasında yol açtığı krizi incelenmektedir. Bu bağlamda her iki ülkede de azın-

lıklar üzerinde kurulan baskının, Yunanistan'ın Kuzey Epir Meselesini, Adalar Meselesi konusunda bir pazarlık unsuruna dönüştürme çabasının ve nihayetinde Osmanlı Devleti'ne savaş açma girişimlerinin analizi yapılmaktadır. 1914 yılı Haziran ayı boyunca Yunanistan'ın iki ülke arasındaki azınlık meselesini bir gerekçeye dönüştürüp Osmanlı Devleti'ne savaş açma girişimleri ve bu girişimler karşısında Osmanlı Devleti'nin yaklaşımını ortaya koymayı hedeflemektedir. Çalışmanın, ağırlıklı olarak Osmanlı-Yunan ilişkilerine yoğunlaşan dördüncü ve son bölümünde iki ülke arasında dünya barışını tehdit edecek boyutta bir savaş ihtimalinden ittifak arayışına savrulan ilişkiler mercek altına alınmakta ve savaşın arifesinde ve savaş sırasında taraflar arasındaki görüşmelerin analizi yapılmaktadır. Okuyucunun araştırma sorusuna ilişkin en net yanıtı bu bölümde bulacağı düşünülmektedir.